

المشيخة

(کنز السالکین)

(گنجینه خطوط و یادگارنامه مشاهیر علمی ایران از سال ۸۴۵ تا ۱۰۲۲ ه. ق.)

تألیف خاندان حقونی یزدی

نظام الدین اسحاق (د: ۸۴۵ ه. ق.)، نجم الدین محمد (د: ۸۸۵ ه. ق.)،

سالك الدین محمد اول (زنده در ۹۳۰ ه. ق.)، مالک الدین مؤید (د: ۹۶۹ ه. ق.)،

سالك الدین محمد دوم (د: ۱۰۲۲ ه. ق.)

نسخه برگردن در دست نوشته شماره ۲۱۴۳

کتابخانه مرکزی، دانشگاه تهران

با مقدمه

سید محمد طباطبائی یزدی

(منصور)

کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران

مرکز پژوهشی میراث مکتوب

تهران ۱۳۹۵ ه. ش

۱. نام، پدیدآور : المشیخه (کنز السالکین): گنجینه خطوط و یادگارنامه مشاهیر علمی ایران ۸۴۵ تا ۱۰۲۲ ه. ق. / نظام الدین اسحاق... [و دیگران]؛ با مقدمه سید محمد طباطبایی بهبهانی (منصور)
- مشخصات نشر : تهران: مرکز پژوهشی میراث مکتوب: دانشگاه تهران، کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد، ۱۳۹۵
- مشخصات ظاهری : هشتاد و پنج، ۶، ۳۹۰ ص.
- فروست : مکتوب؛ ۲۹۶. نسخه برگردان؛ ۲۷.
- شابک : 978-604-210-120-6
- وضعیت فهرست نویسی : فیفا
- یادداشت : نسخه برگردان دستاویز شماره ۲۱۴۳ کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران.
- یادداشت : نظام الدین اسحاق، نجم الدین محمد، سالک الدین محمد اول، مالک الدین موید، سالک الدین محمد.
- عنوان دیگر : گنجینه خطوط و یادگارنامه مشاهیر علمی ایران ۸۴۵-۱۰۲۲ ه. ق.
- موضوع : حمویه (خاندان)
- موضوع : Hammuyah family
- موضوع : اجازه
- موضوع : Academic license*
- موضوع : محدثان شیعه - ایران - یزد
- موضوع : Hadith (shiites)-Authorites-Iran-Yazd
- شناسه افزوده : حمویی یزدی، نظام الدین اسحاق، ۷۵۷-۸۴۵ ق.
- شناسه افزوده : طباطبایی بهبهانی، محمد، ۱۳۵۲ - ، مقدمه نویس
- شناسه افزوده : مرکز پژوهشی میراث مکتوب
- شناسه افزوده : دانشگاه تهران، کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد
- رده بندی کنگره : CS۱۴۱۹/ح۸۲.۱۳۹۵
- رده بندی دیویی : ۹۲۹/۲.۹۵۵
- شماره کتابشناسی ملی : ۴۵۴۶۸۲۱

المشیخه (کنز السالکین)

(گنجینه خطوط و یادگارنامه مشاهیر علمی ایران از سال ۸۴۵ تا ۱۰۲۲ ه.ق.)

تألیف خاندان حموی یزدی

نظام الدین اسحاق (د: ۸۴۵ ه.ق)، نجم الدین محمد (د: ۸۸۵ ه.ق)،

سالک الدین محمد اول (زنده در ۹۳۰ ه.ق)، مالک الدین مؤید (د: ۹۶۹ ه.ق)،

سالک الدین محمد دوم (د: ۱۰۲۲ ه.ق)

با مقدمه

م. ت. باطبايي بهبهانی (منصور) (دانشیار دانشگاه تهران)

ناشر: میراث مکتوب

با همکاری

کتابخانه، مرکز اسناد دانشگاه تهران

مدیریت: محمد با

خط عنوان روی بسته: د. عبدالرضایی

صفحه آرا و آماده سازی تصاویر: د. خودخانی

مدیر فنی و امور چاپ: حسین شامرد

چاپ (دیجیتال): میراث

چاپ اول: ۱۳۹۵

شمارگان: ۲۰۰ نسخه

بها با جلد شومیز: ۳۴۰۰۰ تومان

بها با جلد سخت: ۴۴۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۰۳-۱۲۰-۴ ISBN 978-600-203-120-4

همه حقوق متعلق به ناشر و محفوظ است

نشر الکترونیکی اثر بدون کسب اجازه کتبی از ناشر ممنوع است

نشانی ناشر: تهران، ش. پ: ۱۳۱۵۶۹۳۵۱۹

تلفن: ۶۶۴۹۰۶۱۲، دورنگار: ۶۶۴۰۶۲۵۸

<http://www.MirasMaktoob.ir>

فهرست مطالب

9	..... مقدمه
14	..... جستاری در دودمان حمویه
16	..... حمونیان یزد در مشیخه
16	..... ۱. نظام‌الدین اسحاق حمونی یزدی (۷۵۷ - ۸۱۰)
17	..... ۲. نجم‌الدین محمد حمونی یزدی (۸۱۸ - ۸۰۵)
19	..... ۳. سراج‌الدین مسعود حمونی یزدی (اول)
19	..... ۴. سالک‌الدین محمد حمونی یزدی، ابوالأنوار (اول) (۸۴۷ - یکه ۹)
25	..... ۱. کاشف‌الدین محمد حمونی یزدی، ابوالمحمّد ... - ۹۱۰
26	..... ۲. سراج‌الدین مسعود حمونی یزدی (دوم) ... - ۹۷۵
27	..... ۳. مالک‌الدین مؤید حمونی یزدی ... - ۹۶۹
28	..... ۵. سالک‌الدین محمد حمونی یزدی (دوم) ... - بعد ۱۰۲۲
31	..... حمونیان اردکان
31	..... ۱. قاضی بن کاشف‌الدین محمد حمونی (.... - ۱۰۷۵)
32	..... ۲. نصیرالدین محمد بن قاضی بن کاشف‌الدین محمد حمونی اردکانی
33	..... شجره‌نامه حمونیان یزد
35	..... فهرست مندرجات مشیخه

متن نسخه

(۱ - ۳۶۳)

۳۶۵	..... نمایه مقدمه و فهرست مندرجات
۳۶۷	..... اشخاص
۳۸۳	..... جایها
۳۸۵	..... کتابها
۳۸۷	..... گروهها
۳۸۸	..... اشعار (فارسی، عربی)

www.ketab.ir

مقدمه

آنچه پیش روی شما است گنجی است شایان و دُر دانه دوران، بازمانده از سده نهم و دهم هجری که از چنگ تظاول ایام گریخته ربه دست ما رسیده. سفینه‌ای است که باد شرطه بخت و اقبال، کشتی نشستگانش را به دیدار آتش نواخته. این کتاب ارجمند و نفیس که نزد اهل فن به مشیخه سالک‌الدین یزدی نامور است، کارنامه علمی و فرهنگی یکی از خاندانهای بزرگ و کهن ایرانی بنام آل حمویه است از بازماندگان سعدالدین محمد حمّونی جوینی (۵۸۶-۶۴۹) عارف نامدار قرن هفت که تیره‌ای از فرزندان خراسانند و در قرن هشتم هجری به یزد کوچیده‌اند و در صفحات آینده از آنان سخن خواهیم گفت.

نسخه خطی جای سخن مجموعه اجازات و یادداشتهای دانشمندان و رجال قرن نهم و دهم و نیمه اول قرن یازدهم است که برای پنج نسل پیاپی از خاندان حمّوئین یزد نوشته شده و حدوداً نمونه خط ۱۰۰ نفر از دانشمندان و مشاهیر ایران قرنهای نهم و دهم و یازدهم را دربر دارد و برآستی از نفیس‌ترین نسخ خطی ایران بشمار است. گرد آمدن این مجموعه از ۸۴۵ تا ۱۰۲۲ هجری و روی هم ۱۲۹ سال بدرازا کشیده است و بحق می‌توان آن را گواه ۱۲۹ سال علم و فرهنگ ایران زمین دانست.

اسامی پنج نسل مزبور که پدر اندر پدر و گاه برادرند به ترتیب زیر است:

نظام الدین اسحاق حقونی یزدی

(۸۴۵-۷۵۷)

نجم الدین محمّد حقونی

(۸۸۵-۸۱۸)

سراج الدین مسعود حقونی (اول)

سالك الدین محمّد حقونی (اول)

(۷۴۷-زنده ۹۳۰)

مالك الدین مؤید حقونی

(۹۶۹-....)

سراج الدین مسعود حقونی (دوم)

(۹۷۵-....)

کاشف الدین مؤید حقونی

(۹۱۰-....)

سالك الدین محمّد حقونی (دوم)

(....-زنده ۱۰۲۲)

نام و نشان:

ما نخست در اینجا چند سطری از نام و نشان این نسل را بگوئیم گفت و از آن پس بر سر اصل سخن - که مندرجات کتاب است - خواهیم رفت.

مَشِيخَة یا مَشِيخَة^۱ در لغت عرب جمع شیخ است و اهل لغت مَولاً این دو را مترادف می گیرند، ولی برخی همچون میرداماد در الرواشح السماویة بین این دو فرق قائل شده که جای تفصیلش اینجا نیست. و در اصطلاح اهل حدیث و درایت، مشایخ عده ای از مشایخ روایت را گویند که یک راوی از همه آنها حدیثی یا احادیثی را نقل کرده باشد. و در مصطلح کتابشناسی و ارباب تراجم عبارت از کتابهایی است که دانشمندان و ویژه بر شمردن مشایخ خویش و سلاسل اجازات آنان و گاه باضافه شرح حالشان و ذکر مشایخ آنان تألیف می کردند و این نوع کتاب را با عنوان مشیخه می شناختند و کتب متعددی با این اسم و رسم

تألیف شده که در مآخذ کتابشناسی معرفی شده‌اند مانند: مشیخه ابن الفوطی، مشیخه ابن الوشاء، و مشیخه ابوعلی سرآد بجلی کوفی.

و همین نوع رسائل در معرفی مشایخ صوفیه و اصحاب طریقت را در مصطلح صوفیه ایران کرسی‌نامه گویند.

هر چند این اثر را نمی‌توان مشیخه‌ای رسمی بشمار آورد، ولی نظر به شباهتش به این نوع کتاب، مشیخه نام گرفته است. شایان ذکر اینکه در خود مندرجات کتاب دیده نشد که کسی از خود پدیدآرندگان این مجموعه، نام مشیخه بر آن نهاده باشد. و البته چون یک کتاب معمول نیست که مؤلف مشخص داشته باشد تا نامی بر آن نهد، نمی‌شود توقع نام مرسوم برای آن داشت؛ بلکه مجموع اجازات و یادداشتهایی است پراکنده که در طول ۱۲۹ سال گرد آمده. و البته سالک‌الدین دوم که آخرین تن ازین خاندان است که خطوطش در مشیخه دیده می‌شود، تاریخ اتمام مشیخه را پایان رمضان ۹۶۰ در اصفهان نوشته است و از خود نام کنز‌السالکین را بر آن نهاده و این تقریظ منظوم را برای آن سروده است:

نام این کردیم کنز	زآنکه سالک را بود رشدی ازین
سالکا اندر سلوک راه در	کوششی کن تا شوی صاحب یقین
سالکان راه را همدم شدم	ساکنان قدس را محرم شدم
سالکان دانند در میدان درد	تا غنای عشق با مردان چه کرد

ر.ک: مشیخه، ص ۳۵۹-۳۶۰، هامش

نسخه منحصر بفرد این اثر جزو کتابخانه لطفعلی میرآلا خاں بوده است که آقا بزرگ طهرانی آن را نزد فخرالدین نصیری در تهران دیده و گزارشی از آن در الذریعه آورده است و البته در بررسی زودگذری که از کتاب داشته، سالک‌الدین اول و دوم را بر هم آمیخته است و نامیدن کتاب را به سالک‌الدین اول نسبت داده است.

ر.ک: الذریعه ۱۸: ۱۵۸ رقم ۱۱۷۷

نسخه مزبور از کتابخانه نصیری به کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران منتقل شده و اکنون بشماره ۲۱۴۳ در آنجا نگهداری می‌شود.

محمد تقی دانش‌پژوه در فهرست دانشگاه به بررسی مشیخه پرداخته و معرفی مفیدی از آن و مندرجات آن بدست داده که البته چون فرصت مذاقه بر مندرجات کتاب را نداشته، خالی از لغزش‌هایی نیست. (ر.ک: فهرست دانشگاه، ج ۹، ص ۷۸۰-۸۰۱)

و اما اصل سخن:

مشيخه در اصل، دفترچه‌ای بوده است که نجم‌الدین محمد حمونی یزدی (۸۱۸ - ۸۸۵) فرزند نظام‌الدین اسحاق حمونی (۷۵۷ - ۸۴۵) فراهم آورده و اجازات استادان و مشايخ خویش را در آن ضبط می‌کرده است؛ و بهتر بگوئیم از اساتیدش می‌خواسته تا اجازات خویش را در آن بنویسند. و چنانکه از جای جای کتاب هویداست در سفرهای پیاپی که نجم‌الدین همراه فرزندش سالک‌الدین اول به جایهای دور و نزدیک می‌رفته، این دفتر را با خویش می‌برده و به هر دیاری که می‌رسیده، سراغ مشايخ و علمای آنجا رفته، از آنان می‌خواسته که اجازه مکتوب یا تذکار و یادگاری خویش را در این بنگارند و این سنت زیبا که می‌ج نسل در این خاندان از پدر به پسر رسیده، این دفتر را به گنجینه‌ای گرانبها از خطوط دانشمندان آن روزگار تبدیل کرده است.

قدیم‌ترین اجازتی که درین دفتر دیده می‌شود تاریخ ۲۷ ذی‌الحجه ۸۴۵ را داراست و آن اجازه مولانا نظام‌الدین اسحاق حمونی است (نیای سالک‌الدین اول) به فرزندش نجم‌الدین محمد (پدر سالک‌الدین محمد اول).

و نوترین اجازه، همان اجازت صمدالدین محمد دشتکی (ثانی) است به مالک‌الدین مؤید حمونی (فرزند سالک‌الدین محمد اول). که تاریخ رجب ۹۶۶ در یزد صادر گشته. و نوترین یادداشت این دفتر یادگاری سید محمد اسمعیل است برای سالک‌الدین محمد (دوم) بتاريخ ۱۰۲۲.

شایان ذکر اینکه سالک‌الدین محمد (اول) در آن نیکه ملازم پدر و در خدمت اوست، خود عالمی چیره‌دست و خطیبی سخنور است و بجز برخی اجازات مستقل، اغلب اجازات مشترکاً برای پدر و پسر نگاشته شده است.

اوراق نخستین دفتر، بیشتر همان اجازات مشترک مزبور است که البته برخی اجازات بخلاف انتظار، اصالتاً برای سالک‌الدین محمد اول (فرزند) صادر شده و پدر را نیز بتبع پسر اجازه داده‌اند و این بخوبی از سیاق اجازات هویداست. ولی کم کم در صفحات پسین، نامی از نجم‌الدین پدر نیست و نام سالک‌الدین محمد اول است که پررنگ می‌شود و اجازات روایت و ارشاد و الباس خرقه و تلقین ذکر از برای اوست که نوشته شده و مشايخ و فضلا بدرخواست سالک‌الدین محمد (اول) است که یادگاری بخط خویش می‌نویسند و باید این بخش از مشيخه را مربوط به پس از مرگ نجم‌الدین دانست. و جای جای دفتر

آکنده است از تعلیقات و توضیحات دقیقی که سالک‌الدین (اول) بخط خویش ذیل اجازات و یادگاریها نوشته و البته علاوه بر ابهام‌زدانی عبارات، حاوی نکات دقیق تاریخی - اجتماعی و بسیار مهم است. و به سبب حضور پررنگ سالک‌الدین محمد (اول) در این دفتر، فهرست‌نویسانی همچون آقا بزرگ طهرانی و محمدتقی دانش‌پژوه، تألیف مشیخه را به او نسبت داده‌اند؛ بدین سبب که مندرجات دفتر را اجازه یا تذکاراً بخواهش سالک‌الدین (اول) نوشته‌اند و سالک‌الدین بخط خویش توضیحات و گزارشهایی در هامش عبارات افزوده است و گرنه در آفرینش این دفتر کسانی دیگر نیز دخیلند.

برخی اجازات نیز برای فرزندان سالک‌الدین محمد (اول) نوشته شده، همچون اجازه سید حسن بن قائم‌الدین محمود حسنی شیرازی به کاشف‌الدین محمد حمونی بتاریخ ۹ جمادی‌الثانیه ۸۹۲؛ و نیز اجازه صدرالدین محمد دشتکی ثانی به مالک‌الدین مؤید حمونی بتاریخ ۹۶۶ در یزد شایان رجه اینکه عادتاً چنین فاصله‌ای بین تاریخ صدور دو اجازه برای دو برادر امری مستبعد و غیرعادی است؛ یعنی دو برادر یکی در ۸۹۳ و دیگری در ۹۶۶ یعنی ۷۳ سال بعد مجاز گشته باشند که البته شاید بتوان با فرض صدور اجازه صدرالدین ثانی برای مالک‌الدین در سنین پیری مجاز، آن را رجه کرد و باید توجه داشت که برادر دیگر که همان کاشف‌الدین محمد است در سنین جوانی برگزیده شده است.

در یک مورد نیز سالک‌الدین محمد (اول) به سیوه پدرش نجم‌الدین - که اجازات مشترک برای خود و سالک‌الدین می‌گرفته است - عمل کرده و از احمد بن عبدالرحمن حسینی ایچی اجازه‌ای مشترک برای خود و پسرش کاشف‌الدین محمد گرفته است. تاریخ ۸۹۱.

ر.ک: مشیخه، ص ۲۲۳ - ۲۲۶.

پس از مرگ سالک‌الدین محمد (اول) که پس از ۹۳۰ هجری روی داده است، مشیخه به فرزندش مالک‌الدین مؤید می‌رسد که از جمله یادگار وی در ایامی که مشیخه در اختیارش بوده، گواهی اوست در هامش اجازه غیاث‌الدین منصور دشتکی در ص ۶۳ نسخه با توقيع «الفقیه مؤید». و نیز اجازه صدرالدین محمد ثانی فرزند غیاث‌الدین منصور دشتکی به همان مالک‌الدین مؤید، بتاریخ ۹۶۶ در یزد.

ر.ک: مشیخه، ص ۶۵ - ۷۵.

و بالاخره پس از مرگ مولانا مؤید در ۹۶۹ هجری، مشیخه بدست پسرش: ابوالحسن، سالک‌الدین محمد (دوم) رسیده است که همان مؤلف مجمع‌النفاس و حجة‌العرائس است

که یادش خواهد آمد. آنچه بخط سالک‌الدین محمد (دوم) در مشیخه هست، تعلیقاتی است بر شجره خانوادگی آل حمویه که اصل آن، نوشته سالک‌الدین محمد (اول) است. و تاریخ این تعلیق ۱۶ شعبان ۹۶۹ و رجب ۹۷۴ است. و نیز تقریظ منظومی بر مشیخه از خود وی و در همان ابیات است که این مجموعه را کتزالسالكین نامیده است.

ر.ک: مشیخه، ص ۳۸۱

جستاری در دودمان حموی:

خانه بگاه این خاندان «بحرآباد» جوین در خراسان است که قلمرو نفوذ معنوی آنان در سده های ۹ و ۱۰ از خراسان تا ماوراءالنهر و شامات و مصر و شمال افریقیه را درنور دیده بود و زعامت صوفیه آن زمانها را بعهده داشتند و با بنیان خانقاهها و رباطها در ممالک مختلف به نشر تصوف و دستگیری مردمان اهتمام داشتند.

سبب شهرت این خاندان به «حمونی»، نسبت آنان به جدّ اعلایشان: «حمویه بن عثمان بحرآبادی جوینی» است و ردّی به «حمای» شام و قصبه «حمویه» دشتستان فارس ندارد. برخی محققان را باور آنست که این خاندان از قدیم در عین تسنن رسمی، گرایش شیعی داشته‌اند که تألیف فراندالسمطین در مناقب ائمه بیت^(ع) بدست ابراهیم بن محمد حمونی جوینی (م ۷۲۲) از قدماء این خاندان می‌توان گواهی بر این سخن دانست. و نیز گویند که بنیانگذاران فکری نهضت سربداران خراسان از سده ۸ طایفه، و «شیخ خلیفه سربدار» از تربیت شدگان همین مکتب است و بزرگان این خاندان به «نهیید ثانی» ارتباط داشته‌اند و در واقع حلقه رابطه مراودات اعتقادی - سیاسی شیعیان جوین و سربداران همین خاندان بوده است.

باری نام‌آوران بسیاری ازین خاندان برخاسته‌اند اعم از صوفی و سنی و درانی و سپهسالار و طبیب و خطیب که صفحات چشمگیری از تاریخ ایران و اسلام را بخود اختصاص داده‌اند و انصافاً قرنی نیست که مفاخری از این خاندان بزرگ بدرخشیده باشند. و برآستی پرداختن به رجال این خاندان، تألیفی جداگانه را می‌خواهد که خدمتی شایان به تاریخ علم یا تاریخ ادبیات ایران است و کاش که صاحب همتی آستین برزند. و البته نگارنده بناچار سطری چند در باب این خاندان و مشاهیرش نگاشته که البته شتابزدگی در چنین کارها مانع اتقان است و مجالی دیگر می‌طلبد.

شایان ذکر اینکه گزارش مشیخه از نسب‌نامه آل حمویه با گزارشی که در دیگر مآخذ پیرامون همین خاندان آمده است متفاوت است.

سالک‌الدین محمد (اول)، سلسله نسب خویش را بتفصیل زیر به سعدالدین محمد حمویه (۵۸۶-۶۴۹) عارف نامدار سده هفتم و از وی به خواجه عبدالله انصاری و از وی به ابو ایوب انصاری صحابی معروف رسول الله (ص) می‌رساند:

«سالک‌الدین محمد بن نجم‌الدین محمد بن نظام‌الدین اسحاق بن موقف بن علی بن محمد بن اثیرالدین عبدالله بن سعد بن غیاث بن حمویه بن ابراهیم بن سعدالدین محمد الحموی ابن یثید بن ابی بکر، جمال‌الدین عبدالله بن ابی الحسن، علی بن ابی عبدالله محمد بن حمزه بن عثمان بن سعدالدین ابی اسعد بن نصرالله بن محمد بن ابی اسماعیل عبدالله الأنصاری الهروی، ابن محمد بن علی بن مت بن محمد بن أحمد بن علی بن جعفر بن ابی ایوب الأنصاری»

و از سوی دیگر متریزی، جد اعلای این دودمان را «حمویه بن علی» از نوادگان «رزم فرزندان یونان» از سرداران انوشیروان ساسانی می‌داند.

ر.ک: مقریزی، ۲: ۲۰۳

برخی نیز گویند: نیای این خاندان، همانا ابراهیم، حمویه بن علی، ملقب به «صاحب وجود خراسان» سپهسالار نصر بن احمد ساسانی است که با پیروزی بر دشمنان آل سامان موجب اقتدار و ثبات آن سلسله شد.

ر.ک: دائرة المعارف بزرگ اسلامی، حمویه

همانگونه که دیدید گزارش موجود در مشیخه پیرامون شجره آل خثریه که نسب آنان را به خواجه عبدالله انصاری و در نهایت به ابو ایوب انصاری - رضی الله عنه - می‌رساند، با گزارش مقریزی و ذهبی و ابن خلدون - که نیای آنان را سپهسالار «حمویه بن علی» و در نهایت «رزم پسر یونان» از سرداران ساسانی می‌دانند - قابل جمع نیست.

دو تن از نامداران این دو، مانند: شیخ الاسلام، ابو عبدالله، محمد بن حمویه جوینی (م ۵۳۰) و ابوسعید، عبدالصمد بن حمویه جوینی (م ۵۲۷) که به گفته مورخان، نیرکان این دو برادر به مصر و شام کوچیدند و به دستگاه ابوبیان پیوسته و در تصوف آن دیار ریاست تمام یافتند.

ر.ک: مقریزی، ۲: ۲۰۳، العبر، ۲: ۴۳۸، سیر اعلام النبلاء، ۱۹: ۵۹۸

سخن ما در این جستار، پیرامون تیره‌ای از همین حمونیان خراسان است که به یزد کوچیده، ماندگار شدند. تاریخ دقیق هجرت اینان به یزد روشن نیست، ولی با تأمل در مندرجات مشیخه می‌توان تاریخ حدودی آن را روشن کرد؛ و آن اینکه در اجازه‌ای که سید محمود حسنی آملی شیرازی معروف به «شاه داعی الی الله» بتاريخ ۸۶۸ برای سالک‌الدین محمد اول نگاشته است، از نیای دوم وی «نجم‌الدین موفق» که در نیمه قرن هشتم می‌زیسته با نسبت «البحر آبادی ثم الیزدی» یاد می‌کند که شاید بتوان از این اشارت، استظهار کرد که وی نخستین کس است از آل حمویه که به یزد کوچیده است؛ یعنی حدوداً نیمه قرن هشتم.

ر.ک: مشیخه، ص ۱۹

و در جای دیگر، شیخه تصریح شده است که فرزند همین کس، یعنی «نظام‌الدین اسحاق» نیای اول سالک‌الدین محمد اول، «یزدی المولد» است که شاید بتوان از همین اشارت، استنباط کرد که این «نظام‌الدین اسحاق»، نخستین کس از پدران سالک‌الدین است که در یزد ولادت یافته است و چون بعد خواهد آمد، ولادت وی ۷۵۷ هجری بوده است.

حمونیان یزد در مشیخه:

بزرگان آل حمویه یزد که آثاری از آنان در مشیخه هست به ترتیب تاریخی عبارتند از:

۱. نظام‌الدین اسحاق حمونی یزدی

(۷۵۷-۸۴۵)

وی پدر بزرگ سالک‌الدین محمد (اول)، صاحب مشیخه است. قدیم‌ترین اجازه موجود در مشیخه بخط اوست که بتاريخ ۲۷ ذی‌الحجه ۸۴۵ برای پسرش نجم‌الدین محمد نوشته است. از مراحل تحصیل وی چیزی معلوم نگشت جز اینکه از مشایخ وی: «شمس‌الدین محمد بن احمد کازرونی» است که در مدینه منوره از او حدیث شنوده است؛ و نیز در طریقت از مریدان «فریدالدین عبدالباقی کازرونی» از نوادگان خواجه عبدالله انصاری بوده است که بنابر انتساب این خاندان به خواجه عبدالله انصاری، بایستی از عموزادگانش بشمار آید.

ر.ک: مشیخه، ص ۸۵-۸۷

سالک‌الدین محمد اول، تاریخ برگش را صفر ۸۵۲ ضبط کرده است و ماده تاریخ مرگش

را که «شرف‌الدین فتح‌الله مُشکی» سروده نقل کرده است:

یگانه مقتدا و قطب آفاق   نظام مِلّت و دین، حاجی اسحاق
 ازین عالم سفر، ماه صفر کرد   بدان تاریخش از: الطاف خلاق

همان سالک‌الدین محمد (اول) کنار ماده تاریخ مزبور، طی یادداشتی، عُمر نظام‌الدین اسحاق را ۹۵ سال دانسته است که بنابراین ولادت وی را باید ۷۵۷ هجری دانست.

نفسی در تاریخ نظم و نثر بدون ذکر مأخذ از وی یاد کرده است که گویا از همین مشیخه گرفته است.

چنانکه از ملال، مشیخه برمی‌آید، نظام‌الدین اسحاق را دو پسر بوده است:

یکی: نجم‌الدین محمد و دیگر: سراج‌الدین مسعود (اول) که از آنها یاد خواهیم کرد.

۲. نجم‌الدین محمد - کربلی یزدی (۸۱۸-۸۱۵)

از دانشمندان و مشایخ سوره قرآن هم هجری و پدر سالک‌الدین محمد (اول) صاحب مشیخه است. وی بتصریح فرزندش: سالک‌الدین محمد (اول) سال ۸۱۸ در یزد ولادت یافته و در ۱۵ شوال ۸۸۵ در تبریز درگذشت. و همو ماده تاریخ زیر را برای مرگ پدرش نقل کرده:

چون مرشد شما ز میان رفت ناگهان   تاریخ موت اوست کنون: مرشد شما
 ونیز:

ز هشتصد چو بگذشت هشتاد و پنج   به فردوس شایین سرای سپنج
 و باز همان سالک‌الدین در بخشی از مشیخه که اندر مقامات جدّش «سید حمویه» نگاشته است گوید: سعد در سفری که به تبریز داشته، همسر و فرزند خردسالش «مازی» می‌میرند و در گورستان «سُرخاب» به خاک سپرده می‌شوند؛ و سپس می‌افزاید: از اتفاقات «بیه اینکه پدرم نجم‌الدین محمد در تبریز وفات یافت و کنار مزار آن دو تن به خاک سپرده شد.

ر.ک: مشیخه، ص ۲۵۸

شایان ذکر اینکه فرزندش سالک‌الدین محمد (اول) ذیل یادداشت ولادت خود که پدرش نوشته از وی با اوصاف «شهید غریب» یاد کرده است.

ر.ک: مشیخه، ص ۲۵۶

از مراحل تحصیل وی - آنچه از مشیخه برمی آید - اینکه مدتی را در اصفهان تحصیل کرده و از جمله استادانی که در آنجا محضرشان را دریافته است: مولانا سلام الله بن علی بن مطهر کوپنانی است که بخشی از فنون معقول و منقول را از وی فرا گرفته است؛ و بسال ۸۶۳ در همان شهر از وی اجازه دریافته است؛ و از دیگر مشایخ اصفهان که در آنجا محضرش را دریافته: طاهر بن عرب حافظ اصفهانی است و ازو اجازت گرفته است و یاد خواهیم کرد. وی به همراه فرزندش: سالک الدین محمد (اول) سفرهائی به ولایات دور و نزدیک داشته که بوعظ و ارشاد می پرداخته و هر جا که کسی از مشایخ را دیدار می کرده، از وی اجازه ای با تذکاری بخط خودشان می گرفته است و بیشتر این اجازات بین او و فرزندش مشترک است. اجازاتی که مشایخ و محدثین برای نجم الدین محمد نگاشته اند بترتیب تاریخی عبارتند از:

۱. اجاز نظام الدین اسحاق حمونی (پدر مجاز)، بتاریخ ۸۴۵ که کهن ترین نوشته موجود در مشیخه است.

ر.ک: مشیخه، ص ۸۵-۸۷.

۲. اجازة وجه الدین علی انینی، بتاریخ ۸۴۸ که مشترکاً برای نجم الدین محمد و فرزندش سالک الدین محمد نگاشته شده. همین شخص اجازة ای دیگر را مستقلاً برای سالک الدین محمد (اول) نوشته است، مورخ ۸۷۰ که یاد خواهد شد.

ر.ک: مشیخه، ص ۱۹۵-۲۰۲ و ۲۱۰.

۳. اجازة صدیق بن ابراهیم الأحمدي، بتاریخ ۸۶۲ که نیز مشترک بین پدر و پسر است.

ر.ک: مشیخه، ص ۴۹-۵۱.

۴. اجازة طاهر بن عرب حافظ اصفهانی، بتاریخ ۹۵۰ در اصفهان، محلّه نیماورد، دارالقرآن؛ که نیز مشترک بین پدر و پسر است.

ر.ک: مشیخه، ص ۱۱-۱۴.

۵. اجازة سید ابوالفتح حسینی تاج السعیدی عراقی، بتاریخ ۸۶۲ که نیز مشترک بین پدر و پسر است.

ر.ک: مشیخه، ص ۲۰۳-۲۱۰.

۶. اجازة سید نظام الدین محمود حسنی آملی شیرازی «شاه داعی الی الله»، بتاریخ ۸۶۸ که نیز مشترک بین پدر و پسر است.

ر.ک: مشیخه، ص ۱۷-۱۹.